

**طراحی یک برنامه یادگیری ترکیبی مبتنی بر تفکر انتقادی و
مقایسه تأثیرات روانشناختی آن با آموزش سنتی**

گروه علوم تربیتی

جهت اخذ رساله دکترا در رشته برنامه ریزی آموزش از راه دور

اساتید راهنما: دکتر احمد علی پور، دکتر بهمن زندی

اساتید مشاور: دکتر حسین زارع، دکتر سید محمد شبیری

نگارش: لیلی مصلی نژاد

مهر ماه 1389

تقدیم به پدر و مادرم که دعاهای خیرشان همراهم در تمام مراحل زندگی بوده است
تقدیم به همسرم که حمایت های همیشگی او سختی های تحصیل را برایم آسان نمود
تقدیم به فرزندانم سعید و پارسا که مشکلات تحصیل را با صبوری تحمل کردند
به دهقان , مرد عرفان که حمایت های معنویش مایه آرامش من در سختی هاست

و

تقدیم به آنان که به من آموختند

سپاس

جا دارد که در این رساله از زحمات جناب آقای دکتر علیپور ، استاد راهنمای اول به خاطر همراهی همیشگی و شخصیت والایشان تشکر و قدردانی کنم. همچنین از آقای دکتر زندی ، استاد راهنمای همکار در این رساله که راهنمایی ارزنده ایشان در بخش طراحی آموزشی کمک مناسبی در شکل گیری چهارچوب طرح ارائه نمود ، تشکر و قدردانی نمایم.

همچنین از ارائه نظرات دقیق و ثمر بخش مشاورین محترم جناب آقای دکتر زارع و شبیری قدردانی و مراتب سپاس خود را از ارائه نظرات ارزشمند داوران رساله ، جناب آقای سرمدی، دکتر شبیری و قاندى اعلام میدارد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: مقدمه و بیان مسئله
1	1-1- مقدمه .....
2	2-1- بیان مسئله .....
9	3-1- هدف پژوهش .....
9	1-3-1- هدف کلی .....
9	2-3-1- اهداف اختصاصی .....
9	4-1- سوالات پژوهش .....
10	5-1- اهمیت تحقیق و کاربرد آن .....
13	6-1- جمع بندی .....
14	7-1- تعریف اصطلاحات .....
14	1-7-1- یادگیری ترکیبی .....
14	1-1-7-1- تعریف عملیاتی .....
14	2-7-1- طراحی آموزشی .....
15	1-2-7-1- تعریف عملیاتی .....
15	3-7-1- تفکر انتقادی .....
15	1-3-7-1- تعریف عملیاتی .....
15	4-7-1- فراشناخت .....
16	1-4-7-1- تعریف عملیاتی .....
16	5-7-1- اسناد علی .....
16	1-5-7-1- تعریف عملیاتی .....
16	6-7-1- شخصیت .....
16	1-6-7-1- تعریف عملیاتی .....

فصل دوم: مروری بر پیشینه نظری و پژوهشی تحقیق

- 18.....1-2- یادگیری ترکیبی
- 18.....1-1-2- تعاریف یادگیری ترکیبی
- 19.....2-1-2- اهمیت یادگیری ترکیبی
- 20.....3-1-2- مزایای یادگیری ترکیبی
- 23.....2-2- تفکر انتقادی
- 26.....1-2-2- تعریف تفکر انتقادی
- 27.....2-2-2- مفاهیم تفکر انتقادی
- 30.....3-2-2- مدل ها و الگوهای تفکر انتقادی
- 36.....4-2-2- راهبرد ها و شیوه های پرورش تفکر انتقادی
- 42.....5-2-2- تفکر انتقادی و تاثیر آن بر یادگیری
- 43.....6-2-2- ویژگی متفکران منتقد
- 44.....7-2-2- تفکر انتقادی و نظریه های یادگیری
- 49.....8-2-2- سبک های یادگیری و شناختی
- 50.....9-2-2- تفکر انتقادی : شیوه های جدید آموزش در برابر روش سنتی آموزش
- 50.....10-2-2- جمع بندی
- 52.....3-2- طراحی آموزشی
- 54.....1-3-2- طراحی آموزشی تلفیقی (هشت گام در طراحی آموزش ترکیبی)
- 56.....2-3-2- طراحی نظامدار یادگیری ترکیبی و مراحل آن
- 57.....1-2-3-2- راهبرد ها
- 57.....2-2-3-2- طراحی
- 58.....3-2-3-2- ایجاد آموزش
- 58.....4-1-2-3-2- اجرای آموزش
- 58.....5-1-2-3-2- ارزیابی

- 59.....4-2- فرضیات مختلف مطرح شده در یادگیری ترکیبی
- 59.....1-4-2- فرضیه یادگیری به روش شخصی
- 60.....2-4-2- فرضیه مبتنی بر رفتار
- 60.....3-4-2- فرضیه مبتنی بر صلاحیت
- 61.....5-2- مدل های یادگیری ترکیبی
- 70.....6-2- یادگیری ترکیبی شیوه ای نو و تحولی جدید در آموزش
- 70.....7-2- اهمیت یادگیری ترکیبی در آموزش
- 72.....8-2- جمع بندی روش های فعال یادگیری و تأثیر آن بر آموزش
- 73.....9-2- اسناد علی
- 77.....1-9-2- جمع بندی : سبک اسناد و تأثیر آن بر یادگیری
- 78.....10-2- فراشناخت
- 80.....1-10-2- انواع فرا شناخت
- 80.....2-10-2- دانش فراشناختی
- 81.....3-10-2- تجربه های فراشناختی
- 82.....4-10-2- راهبرد های کنترل فراشناخت
- 82.....5-10-2- عوامل موثر بر تغییر باور های فراشناختی
- 83.....6-10-2- فراشناخت و یادگیری
- 84.....11-2- شخصیت
- 88.....12-2- مدل فرضی تحقیق
- 89.....13-2- مروری بر تحقیقات پیشین
- 109.....14-2- فرضیات

فصل سوم: روش تحقیق

- 112.....1-3- روش تحقیق

- 117.....2-3- جامعه پژوهش و نمونه پژوهش
- 117.....3-3- روش نمونه گیری
- 117.....4-3- ابزار گردآوری داده ها
- 120.....5-3- شیوه اجرای تحقیق
- 120.....1-5-3- مرحله (1) : تعریف مشکل
- 121.....2-5-3- مرحله (2): تجزیه و تحلیل حیطه ها
- 122.....3-5-3- مرحله (3): تجزیه و تحلیل و مرتب کردن کارها(چگونگی آموزش)
- 123.....4-5-3- مرحله (4): تجزیه و تحلیل و مرتب کردن محتوای تقویتی
- 123.....5-5-3- مرحله (5): طراحی و نوشتن هر درس و ترتیب وقایع و فعالیت های یادگیری
- 128.....6-5-3- مرحله (6) طراحی تعاملی پیام
- 129.....7-5-3- مرحله (7) ارزشیابی
- 130.....6-3- روش های آماری

بخش چهارم : نتایج

- 122.....1-4- تحلیل توصیفی نتایج
- 132.....2-4- تحلیل کیفی نتایج
- 132.....3-4- تحلیل کمی نتایج

فصل پنجم :بحث و نتیجه گیری

- 160.....1-5- بحث
- 173.....2-5- نتیجه گیری کلی : آینده فناوری اطلاعات در آموزش
- 176.....3-5- پیشنهاد های عملی جهت کاربست یافته ها
- 177.....4-5- پیشنهادات پژوهشی
- 178.....5-5- محدودیت های پژوهش
- 180.....منابع

فهرست جداول

صفحه	عنوان
21.....	جدول 2-1: رویکرد ها و انتخاب های یادگیری در آموزش های الکترونیک (هاروی 2003)
22.....	جدول 2-2: ثبات محتوا و زمان اجرا (هاروی 2003)
54.....	جدول 2-3: طراحی نظامدار برنامه آموزشی (رمی زفسکی , ترجمه فردانش 1379)
65.....	جدول 2-4: مدل های مختلف یادگیری ترکیبی (برشین 2004 به نقل از الوارز 2005)
72.....	جدول 2-5: مقایسه رویکرد های مختلف آموزش (فتح نژاد و مختاری)
74.....	جدول 2-6: مدل سه بعدی نظریه اسناد (بورخ و تومباری)
102.....	جدول 2-7: جمع بندی تحقیقات پیشین براساس تفکر انتقادی از دانشجویان و اساتید
103.....	جدول 2-8: تحقیقاتی که در زمینه شیوه پرورش تفکر انتقادی انجام شده است
105.....	جدول 2-9: تحقیقاتی که در زمینه تاثیر تفکر انتقادی بر ابعاد روانشناختی آورده شده است
106.....	جدول 2-10: تحقیقاتی که در زمینه تاثیر تفکر انتقادی بر یادگیری و پیشرفت تحصیلی آورده شده است
106.....	جدول 2-11: تحقیقاتی که در زمینه طراحی , اجرا و شیوه های پرورش یادگیری ترکیبی آورده شده است
107.....	جدول 2-12: تحقیقاتی که پیامد های روانشناختی یادگیری ترکیبی را یادآوری می نماید
109.....	جدول 2-13: مدل نظام مند طراحی آموزشی
110.....	جدول 2-14: طراحی گام به گام یادگیری ترکیبی
133.....	جدول 4-1: میانگین تفکر انتقادی در بخش های پنج گانه به تفکیک گروه آموزشی قبل و بعد از آموزش
134.....	جدول 4-2: اختلاف بین میانگین تفکر انتقادی در گروه آموزشی ترکیبی قبل و بعد از آموزش

- جدول 4-3: اختلاف بین میانگین تفکر انتقادی در گروه آموزشی سنتی قبل و بعد از آموزش 135
- جدول 4-4: اختلاف میانگین تفکر انتقادی در دو گروه قبل و بعد از آزمون 136
- جدول 4-5: اختلاف میانگین نمره کلی تفکر انتقادی قبل و بعد از آموزش 137
- جدول 4-6: تعامل نمره کلی تفکر انتقادی، پیشرفت تحصیلی و آموزش 137
- جدول 4-7: قوت تفکر انتقادی در دو گروه آموزشی بعد از آموزش 138
- جدول 4-8: ارتباط بین قدرت تفکر انتقادی قبل و پس از آموزش در گروه آموزش ترکیبی 139
- جدول 4-9: ارتباط بین قدرت تفکر انتقادی قبل و بعد از آموزش در گروه آموزش سنتی 140
- جدول 4-10: تعامل نوع آموزش، نمره پیشرفت تحصیلی و تفکر انتقادی در دو گروه آموزشی 141
- جدول 4-11: ارتباط تعاملی بین نمره کلی تفکر انتقادی، گروه آموزشی و نمره پایانی دانشجو (پیشرفت تحصیلی) 142
- جدول 4-12: اختلاف میانگین فراشناخت قبل و بعد از آموزش در گروه آموزش ترکیبی 143
- جدول 4-13: اختلاف میانگین فراشناخت در گروه آموزش سنتی قبل و بعد از آموزش 144
- جدول 4-14: اختلاف میانگین فراشناخت در دو گروه آموزش قبل و بعد از آموزش 144
- جدول 4-15: تعامل بین آموزش، فراشناخت و نمره پایانی دانشجو 145
- جدول 4-16: اختلاف میانگین آزمون پیشرفت تحصیلی در دو گروه آموزشی 146
- جدول 4-17: اختلاف میانگین نمره ی آزمون اسناد در گروه آموزش سنتی قبل و بعد از آموزش 147
- جدول 4-18: اختلاف میانگین آزمون اسناد گروه آموزش ترکیبی قبل و بعد از آموزش 148
- جدول 4-19: اختلاف میانگین آزمون اسناد در دو گروه آموزشی 149
- جدول 4-20: تعامل بین مؤلفه های آزمون اسناد، آموزش و نمره پیشرفت تحصیلی 151
- جدول 4-21: تعامل آموزش، پیشرفت تحصیلی و سبک اسناد در دو گروه آموزشی 152
- جدول 4-22: اختلاف بین خرده مولفه های شخصیت در گروه آموزش ترکیبی، قبل و پس از آزمون 153
- جدول 4-23: اختلاف بین خرده مولفه های شخصیت در گروه آموزش سنتی، قبل و پس از آزمون 155

جدول 4-24: تعامل آموزش، پیشرفت تحصیلی و مولفه های شخصیتی در دو گروه آموزشی.....157

جدول 4-25: تعامل آموزش، پیشرفت تحصیلی و خرده مولفه های آزمون نئو.....158

فهرست اشکال

عنوان	صفحه
شکل 2-1: نحوه سازماندهی یادگیری الکترونیک در یادگیری ترکیبی (مدل ارائه شده توسط تراپ، 2006).....	63
شکل 2-2: عملکرد یادگیری در الگوی یادگیری ترکیبی (تراپ، 2006).....	63
شکل 2-3: شیوه های مختلف یادگیری در الگوی یادگیری ترکیبی (تراپ، 2006).....	64
شکل 2-4: ماتریکس آموزش ترکیبی از دیدگاه (الیسون و چریس، 2007).....	65
شکل 2-5: مدل های یادگیری ترکیبی با توجه ابعاد مختلف آن (بلاوسکی و متکالف، 2003).....	66
شکل 2-6: پنج عنصر کلیدی در طراحی یادگیری ترکیبی (کارمن، 2002).....	67
شکل 2-7: مدل فرضی تحقیق.....	89
شکل 3-1: طراحی و اجرای یادگیری ترکیبی در تحقیق حاضر.....	113
شکل 3-2: مدل های طراحی آموزش تفکر انتقادی.....	114
شکل 3-3: عناصر و مولفه های یادگیری در گروه برخوردار از یادگیری ترکیبی.....	115
شکل 3-4: جدول زمان بندی فعالیت های یادگیری در گروه های دریافت کننده یادگیری ترکیبی.....	116
شکل 3-5: نحوه طراحی و اجرای یادگیری ترکیبی در تحقیق حاضر.....	125
شکل 3-6: فنون به خاطر سپاری و راهبرد های آن برگرفته از (لشین، پولاک و رایگلوث، ترجمه فردانش).....	127
شکل 3-7: بکارگیری مهارت ها، راهبرد ها و فنون آن، برگرفته از (لشین، پولاک و رایگلوث، ترجمه فردانش).....	126
شکل 3-8: راهبرد ها و فنون درک ارتباطات، برگرفته از (لشین، پولاک و رایگلوث، ترجمه فردانش).....	127

شکل 3-9: مهارت های تفکر برتر، برگرفته از (لشین، پولاک و رایگلوث، ترجمه فردانش).....128

شکل 3-10: طراحی تعاملی پیام، برگرفته از (لشین، پولاک و رایگلوث، ترجمه فردانش)..... 128

پیوست ها :

- آزمون شخصیت نئو .....
- آزمون اسناد .....
- آزمون تفکر انتقادی .....
- آزمون فراشناخت .....
- نمونه ای از مهارت به خاطر سپاری .....
- نمونه ای از کاربرد مهارت ها .....
- نمونه ای از ادراک مهارت ها .....
- نمونه ای از بکارگیری مطالعه موردی .....
- نمونه ای از سناریوها و شبیه سازی ها .....
- نمونه ای از طرح درس دوره و روزانه .....

یادگیری ترکیبی عبارت است از بکارگیری ترکیبی از شیوه ها و راهبردهای یادگیری که با هدف ارتقای یادگیری فراگیر مورد استفاده قرار می گیرد. همچنین در این شیوه، از وسایل ارتباطی مختلف با فناوری هایی همچون یادگیری الکترونیک، پشتیبانی الکترونیک عملکرد و شیوه های مدیریت دانش جهت ارائه ی آموزش استفاده می شود. هدف این تحقیق، طراحی یک برنامه ی یادگیری ترکیبی و بررسی مقایسه اثرات آن بر ابعاد روانشناختی دانشجویان است.

این مطالعه یک تحقیق نیمه تجربی است که بر روی 41 نفر از دانشجویان پرستاری دانشگاه علوم پزشکی جهرم انجام شده است. افراد یاد شده واحد بیماری های روانی را در نیمسال اول 87-88 اخذ کرده بودند. با تقسیم تصادفی دانشجویان به دو گروه 20 و 21 نفره، دانشجویان از طریق دو روش آموزش سنتی و ترکیبی مورد مطالعه قرار گرفتند. در طراحی آموزشی روش یادگیری ترکیبی، نحوه سازماندهی کلاس درس به منظور تشویق تفکر انتقادی با محوریت ایجاد تعادل بین محتوا و فرایند آموزش، تعادل بین سخنرانی و کنش متقابل، ایجاد بحث در کلاس درس و استفاده از محوریت دانشجو در یادگیری از طریق طراحی تکالیف و پروژه های آموزشی را تبیین کرده تا زمینه پرورش تفکر نقادانه دانشجو از مطالب آموزشی را فراهم آورد. همچنین با توجه به طراحی آموزشی تحقیق از یادگیری الکترونیک به صورت غیر همزمان در کنار روش های فعال آموزشی استفاده گردید.

ابزار گردآوری داده ها آزمون سنجش تفکر انتقادی واتسون- گلیرز، فرم کوتاه آزمون فراشناخت (فرم کوتاه 30 سئوالی)، آزمون اسناد علی و آزمون نئو (فرم کوتاه 60 سئوالی) بوده و جهت تحلیل داده ها از آزمونهای تی استیودنت، تی زوجی، مجذور کای و تحلیل واریانس چند گانه (مانوا) از طریق نرم افزار (SPSS 13) استفاده شد.

نتایج تحقیق نشان داد که هر دو گروه آموزشی در ارتقای تفکر انتقادی دانشجویان موثرند.

آزمون تحلیل واریانس نشان داد که آموزش از طریق ارتقای مولفه نتیجه گیری بر تفکر انتقادی دانشجویان تاثیر دارد ($p=0/04$ ، $F=0/12$). تعامل بین نوع آموزش، پیشرفت تحصیلی و

فراشناخت نشان داد که ارتباط مثبتی بین موارد مذکور و مولفه نیاز به کنترل فکر وجود دارد
($P=0/04$ ، $F=2/18$).

در بررسی تعامل بین نوع آموزش، پیشرفت تحصیلی و سبک اسناد از طریق آزمون تحلیل واریانس مشخص گردید که ارتباط مثبتی بین نوع آموزش و سبک اسناد در مقوله شکست درونی - بیرونی ($P=0/04$ ، $F=2/51$) وجود دارد.

همچنین نتایج تحلیل نشان داد که آموزش از طریق دو مولفه گشادگی ($P=0/006$ ، $F=5/81$) و وظیفه شناسی ($P=0/04$ ، $F=1/03$) بر مؤلفه های شخصیتی تاثیر دارد. میانگین نمره نهایی دانشجو در گروه آموزش ترکیبی بیشتر از آموزش سنتی بود. ($T=3/06$)($P=0/004$).

نظر به تاثیرات مثبت یادگیری ترکیبی مبتنی بر تفکر انتقادی بر جنبه های مختلف شناختی و شخصیتی دانشجویان، استفاده از این شیوه آموزشی، زمینه رشد و توسعه ابعاد روانشناختی و تحصیلی دانشجویان را فراهم میسازد.

کلمات کلیدی: یادگیری ترکیبی، فراشناخت، تفکر انتقادی، پیشرفت تحصیلی، اسناد علی، مؤلفه های شخصیتی.

1-1- مقدمه:

یکی از مهمترین چالش های آموزش و پرورش قرن بیست و یکم، چگونگی تربیت فراگیرانی است که از آمادگی لازم برای رویارویی با جامعه ی در حال تغییر و پیچیدگی های عصر انفجار اطلاعات برخوردار باشند. پیشرفت های گسترده ی علمی و فناوری همراه با منسوخ شدن سریع یافته ها و اطلاعات قبلی، مستلزم نوعی تعلیم و تربیت است که در آن دانش آموزان به طور مداوم درگیر فرایند یادگیری و حل مسئله باشند و از رویارویی با چالش ها لذت ببرند. برخی تحقیقات اخیر نشان می دهند

که یافته‌ها و حاصل پژوهش‌ها در عرض کمتر از چندسال کهنه و لاجرم از درجه اعتبار ساقط می‌شوند. در چنین وضعی، چگونه می‌توان زمینه‌های شناختی و انگیزشی لازم را در دانش‌آموزان ایجاد کرد تا به صورت خودانگیخته به تجربه بپردازند و به این تجارب از راه تحلیل و تعمق معنا بخشند؟ (عبادی، 1385)

یکی از مهمترین راه‌های دستیابی به اهداف فوق، ترویج اندیشه‌ورزی در مدارس و مراکز آموزشی است. برای اینکه فراگیران خوب تربیت شوند و افراد مفیدی بار بیابند باید متفکر، خلاق، نقاد و دارای بینش علمی بار بیابند و این تنها با انتقال اطلاعات به ذهن آنان حاصل نمی‌شود بلکه باید در برنامه‌های مدارس روش‌هایی گنجانده شود که از طریق آن‌ها دانش‌آموزان قابلیت‌های چگونه آموختن را از طریق نظم فکری کسب کنند و در زندگی روزمره‌ی خود به کار برند و محیط‌های آموزشی با توجه به نقش اساسی شان، به صورتی سازماندهی شوند که دانش‌آموزان را به جای ذخیره‌سازی حقایق علمی با مسائلی که در زندگی واقعی با آن‌ها مواجه می‌شوند، درگیر سازند (مهرمحمدی، 1379).

یکی از ویژگی‌های اساسی انسان آگاهی از رفتار خود و برخورداری از نیروی تفکر است؛ به عبارت دیگر انسان می‌تواند از رفتار خود آگاه باشد و در برخورد با مسائل و امور متفاوت از نیروی تفکر خود استفاده کند (شریعتمداری، 1379). علاقه به توسعه‌ی توانایی‌های تفکر انتقادی در محافل آموزشی پدیده‌ای جدید نیست و منشاء چنین علاقه‌ای به مکتب افلاطون برمی‌گردد (مایرز¹، ترجمه‌ی ابیلی، 1374). تفکر انتقادی این کار را برای فرد ممکن می‌سازد تا حقیقت را در میان به هم ریختگی حوادث و اطلاعاتی که همه روزه وی را احاطه می‌کند، جستجو کند و به هدفش که رسیدن به کامل‌ترین درک ممکن است، دست یابد (جانسون²، 2002). متأسفانه علی‌رغم تأکید و توجه به مسأله‌ی تفکر در اهداف نظام‌های آموزشی و ادعاهای مسئولان، متصدیان و مجریان آموزشی، در عمل برای تشویق دانش‌آموزان در جهت تفکر و به ویژه به کارگیری تفکر انتقادی اراده و انگیزه‌ی کافی وجود ندارد. معلمان نیز با وجود اظهاراتی که حاکی از پذیرفتن این فرض است که تفکر انتقادی راه را برای آموزش بیشتر و بهتر به همراه می‌کند، همواره با شیوه‌های قالبی، حذف حقایق و ایجاد محیط خشک انضباطی، زمینه را برای حفظ کردن اطلاعات درسی فراهم می‌کنند. آنان این نکته را فراموش کرده‌اند که حفظ کردن مطالب و انباشتن ذهن دانش‌آموز از اطلاعات مرتبط و نامرتبط با زندگی واقعی سبب

---

¹ Mayers.

² Johnson

به هدر رفتن هزینه ها، امکانات و قابلیت های افراد می شود. برای آنکه نسلی پویا و تلاشگر داشته باشیم، باید شیوه های قضاوت درباره جامعه و تفکر در مورد زندگی خویش و دیگران را به آنها بیاموزیم (شعبانی، 1382).

1-2- بیان مسئله :

متاسفانه محیط های آموزشی امروز به دلیل پیشرفت های علوم و فنون و براساس بعضی از رویکردهای روان شناختی، توجه خود را بیشتر به انتقال اطلاعات و حقایق معطوف کرده و از تربیت انسان های متفکر و خلاق فاصله گرفته اند (شعبانی، 1382) اما خوشبختانه در سال های اخیر روان شناسان پرورشی و دیگر صاحب نظران از تأکید زیاد مدارس بر انتقال دانش و اطلاعات به فراگیران انتقاد کرده و مدرسان را بیش تر به پرورش مهارت های اندیشیدن و تفکر در یاد گیرندگان سفارش کرده اند (سیف، 1379).

دانشگاه های سنتی به سازگاری با سیر تحولات و تغییرات جدید ناگزیرند. در محیط جدید، نقش مربیان و اساتید عوض خواهد شد. آنها بیشتر نقش تسهیل گر و مربی یا طراحان آموزشی را ایفا خواهند کرد. پس تغییر یا طراحی و راه اندازی سیستم های مدیریت آموزشی متناسب، الزامی است (کرمی، 1387).

تکنولوژی رسانه های بزرگ که به زیربنای گسترده ی سخت افزاری نیاز دارد به کمک رایانه و مخابرات، مجموعه ای را پدید آورده است که منشأ انقلاب سوم، بر پایه صنعت اطلاع رسانی شده است. انقلابی که محور آن، دسترسی، جستجو و بازیابی اطلاعات در مدت زمان محدود و هزینه ی معقول است و نهایتاً موجبات تحقق دهکده ی جهانی و جامعه ی اطلاعاتی را پدید می آورد. فناوری اطلاعات و ارتباطات خود به تنهایی نقش مهمی را در توسعه ی جوامع ایفا می کند. فناوری اطلاعات همچنین موجب افزایش کارایی فرایند آموزش می گردد ؛ به گونه ای که از مهمترین دستاوردهای فناوری های نوین آموزشی می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- افزایش کیفیت یادگیری و آموخته های دانش آموزان و دانشجویان

- سهولت دسترسی به حجم بالایی از اطلاعات و دانش های موجود در جهان

- دسترسی بسیار سریع و به موقع به اطلاعات

- کاهش برخی هزینه های آموزشی

- بالا بردن کیفیت، دقت و صحت مطالب درسی و علمی

- ارتقای علمی دانش آموزان و دانشجویان (عبادی، 1385).

توجه به فناوری اطلاعات در دهه آخر قرن بیستم را مبتنی بر توسعه عملی زمینه های فناوری در آزمایشگاه های پژوهشی و تا حدودی دانشگاه های توسعه یافته دانسته اند؛ در حالی که در آغاز هزاره ی جدید، فناوری اطلاعات به نحوی گسترده، راهکارهای عملی خود را در زمینه های زندگی اجتماعی مانند دولت الکترونیکی، سلامت و بهداشت الکترونیکی، و آموزش الکترونیکی، جستجو کرده و این امر به مرور ساختار حاکمیتی دولت ها را تحت تأثیر قرار می دهد (عبادی، 1383).

یادگیری ترکیبی، تغییر و تحول طبیعی آموزش های الکترونیک به یک برنامه ی تکمیل شده ی چندرسانه ای است که برای حل مؤثر مسائل و مشکلات، بایک روش مناسب به کار می رود. در این روش، منابع به بهترین وجه، اختصاص داده می شوند و موضوع مهم در یادگیری ترکیبی، انتخاب ترکیب درستی از مواد و روش های آموزشی است که با کمترین هزینه بیشترین تاثیر را داشته باشد (ویلر¹، 2007).

یادگیری ترکیبی به عنوان یک سازوکار جدید بر استفاده ی متنوع و گسترده از روش های یادگیری تاکید دارد و با بکارگیری ابزارهای متنوع و فناوری های پیشرفته ، سعی در بهبود کیفیت و توسعه ی کمی فعالیت های آموزشی در ابعاد مختلف دارد؛ به گونه ای که با ترکیب بهینه این وسایل، بالاترین کیفیت، حاصل شود (فتح نژاد و مختاری، 1386).

یادگیری ترکیبی یک شیوه آموزشی است که مزایای دو شیوه آموزش بواسطه کامپیوتر و روش های سنتی را برای به حداکثر رسانی یادگیری در یک پارادایم جدید تلفیق می نماید. این شیوه ضمن در نظر گرفتن محدودیت های آموزش های الکترونیک ، بر این نکته تأکید می ورزد که استفاده از دو شیوه آموزش های الکترونیک و چهره به چهره به مراتب مؤثرتر از استفاده انفرادی از شیوه های مذکور است (ساندرز و ورنر²، 2002، سینگ³، 2003، کیم و چویی⁴، 2004).

---

¹ . Wheeler
² . Sanders & Werner
³ . Singh
⁴ . Kim & Choi

یادگیری ترکیبی نوعی یادگیری انعطاف پذیر است که در آن محوریت آموزش از آموزش معلم محور به سمت یادگیری دانشجو محور و سپس یادگیری خودانگیزخته در حرکت است (خوان¹، 2005).

در این شیوه که آموزش با بهره گیری از اینترنت و شبکه مورد حمایت قرار می گیرد، تعامل عواملی چون سازمان، راهبردها، تکنولوژی، طراحی، ارزشیابی، مدیریت و منابع حائز اهمیت بوده و مجموعه این عوامل، زمینه ایجاد یادگیری معنی دار را فراهم می سازد (برشین²، 2004).

آنچه در یادگیری بواسطه کامپیوتر و آموزش های الکترونیک به چشم می خورد، استقلال یادگیرنده و کاهش وابستگی یادگیرنده به مدرس است که این امر بواسطه یادگیری گروهی و مشارکتی، استفاده از شبیه سازی های مجازی، ایفای نقش و کارگروهی شکل می گیرد.

در این شیوه بازخورد دریافت شده از مدرس و منابع یادگیری از عواملی است که در موفقیت و پیشرفت تحصیلی افراد نقش مؤثری را ایفا می نماید. این مسئله با تعاملی بودن شیوه آموزشی مرتبط

است. (آرباق و دیوری³، 2002).

افزایش نگرش مثبت افراد نسبت به تجربیات یادگیری، دریافت معنی دار محتوای آموزشی، خودآموزی و کنترل یادگیری از مزایای یادگیری ترکیبی انتقادی است که ضمن ارتقای انگیزه افراد نسبت به مطالب یادگیری، در ارتقای تفکر انتقادی نیز تأثیر بسزایی دارد. همچنین مولفه های انگیزشی درونی و بیرونی که بواسطه این امر فراهم می گردد. فرصت مناسبی را جهت یادگیری هدفمند و رصد نمودن موفقیت تحصیلی ایجاد می کند.

یکی دیگر مؤلفه های یادگیری های ترکیبی رشد و توسعه یادگیری خود راهبر است، آنچه که تحت عنوان «چگونه یادگرفتن» از آن یاد می شود و این امر مهم به خوبی در این نوع یادگیری محقق می شود. بسیاری از تحقیقات نشان می دهند که درک مثبتی نسبت به سودمندی تکنولوژی در ارائه واحدهای درسی وجود دارد که این امر بواسطه تحقق «یادگیری چگونه یادگرفتن» است که در سایه

---

¹ . Khan

² . Bersin

³ . Arbaugh & Duray

کارایی فرد در استفاده از تکنولوژی و نحوه استفاده از آن محقق می شود (ونکتلاچلوم، مانوسامی¹، 2003).

فراشناخت یکی از مهمترین بخش های آموزش و از جمله مولفه های مؤثر بر یادگیری است (افکلیدس²، 2006؛ فلاول³، 1979؛ آندرسون و نلسون⁴، 2005).

اخیراً علاقه به بررسی فراشناخت و تأثیر آن بر بازاندیشی در محیط های یادگیری الکترونیک افزایش یافته است؛ علاوه بر این محققین به نقش حمایتی مدرس، راهبردها و استراتژی های بکار گرفته شده در محیط های الکترونیک و رشد و پرورش آن در محیط های یادگیری اشاره کرده اند (لیهمن⁵، 2006؛ نیهاما، کلی و ریمور⁶، 2005؛ ریمور، رینگولد و کلی⁷، 2006).

در تعریف فراشناخت به دانش و آگاهی فرد نسبت به فرایندهای شناختی و انگیزشی، کنترل فعال و نظارت بر فعالیت های شناختی اشاره شده است (فلاول، 1979).

تحقیقات انجام شده نشان می دهد که فراشناخت به عنوان یک عامل پیش بینی کننده پیشرفت تحصیلی است (اندرسون⁸، 2001).

بسیاری از این تحقیقات به تأثیرات فراشناخت بر پیامدهای یادگیری و ارتباط آن با فرایند بازاندیشی اشاره می کند (افکلیدس، 2006؛ ناشون، آندرسون و نیلسون⁹، 2005).

فرض بر این است که بازاندیشی با بررسی پروسه یادگیری، به یادگیرنده کمک می نماید تا ضمن تحلیل پیامدهای یادگیری خود، آن را ارزیابی نماید. این پروسه با سازماندهی تجربیات قبلی فرد، امکان پیوند بین دانش اکتساب شده و کنترل فرایندهای یادگیری را فراهم می سازد. براساس شواهد، فرایندهای آموزشی که پروسه بازاندیشی را تقویت می کند، به طور معنی داری در موفقیت یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانشجویان نقش دارد (ناشون، اندرسون و نلسون، 2005؛ دیویس¹⁰، 2003).

---

¹ .Vencatachellum, Munusami

² . Efkliides

³ . Flavell

⁴ . Anderson & Nielson

⁵ . Lehman

⁶ . Nehma, Kalay & Rimor

⁷ . Rimor, Reingold & Kalay

⁸ . Anderson

⁹ . Nashon, Anderson & Nielson

¹⁰ . Davis

پرواضح است که محیط های آموزش الکترونیک با بهره گیری از آموزه های ساختارگرایی و تقویت خود تنظیمی ، امکان کنترل فرد بر فرایندهای درونی یادگیری و رشد و توسعه فراشناخت را ارتقا می بخشد (ریمور و کوزمینسکی¹، 2002).

در این محیط پتانسیل بالقوه ای جهت رشد و تعمیق یادگیری، گشادگی نسبت به تجربیات و ایده های جدید وجود دارد (توماس²، 2002).

قرار گرفتن در محیط های آموزشی که بواسطه تکنولوژی و سانه های جدید نرم افزاری انجام می شود؛ احساس کارایی، اطمینان بخشی و گشادگی به تجربیات را در محیط های مشارکتی و گروهی فراهم می سازد و حمایت و تسهیل گری مدرس در محیط های برخط، زمینه ارائه بازخورد مناسب به مدرس و یادگیرنده را فراهم نموده و مجموعه این عوامل می تواند زمینه رشد و توسعه بازاندیشی و به دنبال آن بهبود پروسه های فراشناختی را فراهم آورد (افکلیدس، 2006).

تئوری اسناد به توضیح چگونگی علل موفقیت و شکست یادگیرنده می پردازد، یادگیرنده ممکن است موفقیت و شکست خود را به خود و یا عوامل بیرونی مرتبط کند. این تئوری به طور عمده می تواند با مولفه های انگیزشی مرتبط باشد. هدف عمده آموزش می بایست کمک به یادگیرنده برای برخورداری از یک اسناد کنترل پذیر و بی ثبات براساس تلاش و کوشش باشد.

آنچه که در این تئوری مطرح است ارتقای خودکارایی و انگیزش نسبت به یادگیری و فعالیت های مرتبط با آن است. براین اساس خودکارایی با هدف مندی و انتظارات مثبت نسبت به فعالیت های یادگیری همراه بوده و این مسئله بر پیشرفت تحصیلی فرد مؤثر است (بندورا³، 1997).

استفاده از یادگیری ترکیبی انتقادی با بهره گیری از آموزش های الکترونیک امکان طراحی و پیاده سازی تجربیات در محیط واقعی را برای یادگیرنده فراهم می نماید که این امر ضمن ارتقای انگیزش فرد نسبت به یادگیری و ارائه بازخورد فوری از مبانی یادگیری، امکان یادگیری معنی دار، آسان، انعطاف پذیر و مؤثر را فراهم می سازد (هوگس⁴، 2004).

---

¹ . Rimor & Kozminsky

² . Thomas

³ . Bandura

⁴ . Hodges